

УДК 81'271+159.955:81'243

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

С.М. Мусійчук¹

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
e-mail: svetlana_mus@mail.ru

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

С.Н. Мусейчук

кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранной филологии и перевода,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF STUDENTS AT LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Svitlana Musiichuk

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Foreign Languages and Translation,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

У статті розглянуто особливості та шляхи розвитку критичного мислення студентів при вивченні іноземної мови, наведено технології використання на заняттях з іноземної мови деяких прийомів формування критичного мислення студентів, зокрема «мозковий шторм» і дискусію. Доведено доцільність використання цих прийомів і стратегій для підвищення якості навчання іноземних мов і формування критичного мислення студентів у процесі роботи з іншомовними матеріалами на уроках іноземної мови.

Ключові слова: критичне мислення, технології, активні форми навчання, мозкова атака, навчання іноземної мови.

В статье рассмотрены особенности и пути развития критического мышления студентов при изучении иностранного языка, приведены технологии использования на занятиях по иностранному языку некоторых приемов формирования критического мышления студентов, в частности «мозговой шторм» и дискуссию. Доказана целесообразность использования этих приемов и стратегий для повышения качества обучения иностранным языкам и формирования критического мышления студентов в процессе работы с иноязычными материалами на уроках иностранного языка.

Ключевые слова: критическое мышление, технологии, активные формы обучения, мозговая атака, обучение иностранному языку.

In the article the features and the development of critical thinking of students in the study of foreign languages, are using technology in the classroom in a foreign language of some methods of forming critical thinking of students, including "brain storm" and discussion. Proved the feasibility of using these techniques and strategies to enhance learning of foreign languages and the formation of critical thinking of students in the process of working with other language materials for foreign language lessons.

Keywords: critical thinking, technology, active learning, brainstorming, learning a foreign language.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах глобалізації, радикальних змін у всесвітньому суспільстві, пріоритетного статусу набуває проблема формування інтелектуальної еліти соціуму. Національна доктрина розвитку освіти України ставить перед освітянами завдання формування творчої соціально активної особистості. Успішність підготовки фахівця значною мірою залежить від чіткої орієнтації навчальної та позанавчальної роботи на усвідомлення змісту майбутньої

професійної діяльності студентів, на постійне вдосконалення системи вищої освіти і підвищення професіоналізму викладачів вищого навчального закладу. Поліпшення підготовки фахівців вимагає пошуку ефективних шляхів формування у студентів системних уявлень щодо об'єкта своєї професійної діяльності, вмінь і навичок його дослідження, організації та управління. Усе це вимагає пошуку та освоєння нових освітніх технологій, прогресивних педагогічних ідей, форм і методів навчання.

XXI століття часто називають століттям знань і професіоналів, тому сучасний фахівець повинен мати самостійне мислення, уміти застосовувати здобуті знання для розв'язання конкретних проблем, мати критичне й творче мислення, володіти багатим словниковим запасом, заснованим на глибокому розумінні гуманітарних знань.

Освіта, орієнтована на перспективу, має розвиватися відповідно до двох принципів: розвиток у студентів умінь орієнтуватися в умовах швидко змінюваного світу та умінь осмислювати й застосовувати отриману інформацію. Головним завданням освіти є необхідність навчити людину мислити критично. На наш погляд, критичне мислення містить у собі вміння оцінювати не тільки результат, але й безпосередньо процес мислення. Беручи до уваги все вищесказане, ми вважаємо, що в навчанні взагалі і в навчанні іноземної мови зокрема, необхідно виробити в студентів навички критичного мислення, навчити їх способів пізнання та одержання потрібної їм інформації.

Вивчення іноземної мови з використанням методів розвитку критичного мислення передбачає не лише активну пізнавальну діяльність студентів у пошуку інформації, але й умінь аналізувати, осмислювати, оцінювати, зіставляти різні точки зору, відстоювати, аргументувати власну, робити висновки, припускати можливості розв'язання проблеми. Цим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування критичного мислення та культури логічного мислення займалися Б. Бурштейн, М. Демидович, В. Монахов, Л. Обухова, Л. Удовенко, Л. Червочкіна та ін. Праці С. Архипова, Л. Лещенко, М. Прокопенко були присвячені розвитку певних компонентів мислення студентів. Аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури свідчить про інтерес науковців до проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців, орієнтованої на формування культури їх логічного мислення, проте, питання розвитку критичного мислення студентів при вивченні іноземної мови майже залишилось поза увагою науковців.

Мета дослідження – розгляд технології використання на заняттях з іноземної мови деяких прийомів формування критичного мислення студентів, зокрема «мозковий штурм» і дискусію.

Виклад основного матеріалу. Технології розвитку критичного мислення (КМ) успішно зарекомендували себе як у курсах природничо-математичного циклу, так і гуманітарного. У процесі ж навчання іноземних мов ми маємо ситуацію, коли існуючий досвід викладання збагачується новими прийомами та стратегіями. Для вчителів іноземних мов технології КМ не є абсолютно новими: специфіка дисципліни «Іноземна мова» (вивчення мови як засобу спілкування та наявність чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання, письмо) передбачає роботу з різноманітною інформацією, її аналіз, обговорення, створення на основі почутого або прочитаного власного продукту у вигляді монологічного або діалогічного висловлювання в усній чи письмовій формі.

Враховуючи специфіку дисципліни «Іноземна мова», де навчання носить практичний характер і має комунікативну спрямованість, на уроках необхідно створити умови для вибору мовленнєвої поведінки, самостійного розв'язання завдань, розмірковування щодо способу розв'язання проблем і прийняття рішення. Таким чином, у контексті особистісно-орієнтованого навчання переосмислюється і статус викладача, зростають вимоги до його організаторських, конструктивних і комунікативних

умінь. Перед викладачем постає завдання створення максимально сприятливих умов для самореалізації, самовираження кожного учня через мову [1].

На створення такого навчального середовища працюють проектна методика, групове навчання, рольові ігри, дискусія, дебати тощо. Вивчення іноземних мов безпосередньо пов'язано з формуванням когнітивних здібностей учнів, тому на кожному уроці присутні «прийоми, застосування яких шліфує розумові здібності учнів і поступово формує в них досвід пошукової діяльності» [6].

У середині вісімдесятих років у вітчизняну школу разом з іншими моделями навчання, що складають «активні форми навчання» (ділові ігри, дискусії, проектні завдання тощо), прийшла техніка «мозкового штурму» (або «мозкової атаки»), запозичена із закордонної практики розв'язування виробничих або соціальних завдань, а також досвіду навчання дорослих. В основу цієї методики покладені висловлення найрізноманітніших ідей, що сприяють розв'язанню проблеми. Виконують тільки одну важливу умову: учасникам «мозкової атаки» категорично забороняється критикувати висунуті пропозиції. Критикою та відбором ідей потім займається спеціальна група експертів. Відібрані експертами ідеї знову обговорюються, і за ними ухвалюється «колективне рішення» [5, с. 256].

Якщо «мозковий штурм» давно ввійшов до нашого педагогічного словника, то інший зразок моделей, що розроблялися останнім часом, «навчання через дискусії», досі поки сприймається у нас як інновація. На думку зарубіжних дослідників, навчальний матеріал засвоюється поглиблено в ході дискусії за рахунок:

- обміну інформацією між учасниками;
- різних підходів до одного й того ж предмета, що заохочуються викладачем;
- співіснування різних аж до протилежності точок зору;
- можливості критикувати й навіть відкидати будь-яку думку;
- пошуку групової угоди у вигляді спільної думки або рішення [3, с. 128].

У дискусії, на відміну від «мозкового штурму», критичні судження не лише не забороняються, але навіть заохочуються. Однак у нашій суспільстві, для якого характерна відсутність культури діалогу та поваги до права на власну думку, таке навчання значною мірою втрачає якість, тому що аргументи учасників дискусії рідко спираються на знання й факти, частіше – на силу, думку авторитетів, усталені догми. Їхні висловлення зазвичай безапеляційні й не допускають заперечень.

Для підвищення якості навчання іноземних мов і формування критичного мислення учнів у процесі роботи з іншомовними матеріалами на уроках іноземної мови, на нашу думку, найбільш цікавими є наступні прийоми та стратегії. Зупинимось детальніше на їх змісті та практичних прикладах застосування з урахуванням триступеневої методики «актуалізація – усвідомлення – рефлексія».

Приєм «мозкова атака» використовується на стадії актуалізації, яка вимагає перегляду наявних знань з даної теми, зацікавлення студентів та постановки мети для пошуку. Студентам пропонується укласти списки того, що вони знають або думають, що знають, про предмет подальшого обговорення. «Мозкова атака» може проводитися в індивідуальному, парному або груповому режимах з фіксуванням ідей на дошці, постерах, у зошитах. Обов'язковою умовою цього прийому є прийняття всіх ідей незалежно від їхньої коректності. На цьому етапі важливо, щоб викладач утримувався від висловлення власних коментарів якомога довше і дав можливість виговоритися учням. Роль викладача – спрямовувати роботу, виявляти думки учнів та уважно прислухатися до учнівських ідей.

Стадія усвідомлення характеризується більш складними для виконання завданнями і займає основну частину уроку. На цій стадії студенти переходять до безпосереднього ознайомлення з інформацією та її обробки.

Технології критичного мислення, що працюють на розвиток умінь зіставлення, аналізу, оцінювання, допомагають також оптимізувати розвиток діалогічної компетенції учнів, які вивчають

іноземну мову. Так, стратегія рейтингу базується на обговоренні у парах запропонованої ситуації шляхом порівняння зі стандартом, прийнятим у суспільстві. Учні, оцінюючи власні риси, звички, погляди, порівнюють їх з поглядами інших, позначають результат порівняння на шкалі цінностей і конструюють різні типи мікродіалогу, враховуючи структуру: встановлення контакту – висловлення позицій – завершення контакту.

Технологія етапів (Milestones) розвиває в учнів уміння визначати послідовність дій у процесі вирішення проблеми крок за кроком, планувати діяльність. Якщо учні вперше працюють за даною технологією, то схема етапів може бути запропонована викладачем. Після обговорення у парах етапів розв'язання завдання та їх ранжування студенти презентують діалоги, аргументуючи свої позиції.

Спільна діяльність учасників розв'язання проблеми проходить кілька стадій:

1. Постановка й осмислення проблеми.
2. Генерування варіантів вирішення проблеми.
3. Пошук аргументів на підтримку запропонованих рішень.
4. Відбір найбільш аргументованих варіантів рішень.
5. Критика відібраних рішень.
6. Відбір рішень, найбільш стійких до критики.
7. Продумування способів реалізації відібраних рішень.
8. Обговорення цих способів.
9. Підбиття підсумків.

Залежно від наявного часу в підбиття підсумків можуть входити такі три процедури: характеристика викладачем діяльності учасників та її результатів, планування конкретних дій і рефлексія студентів.

Комунікативний характер вище зазначених стратегій якнайповніше відповідає вимогам до сучасного уроку іноземної мови. Процес формування критичного мислення зливається з навчальним процесом, створюючи сприятливі умови не лише для вивчення іноземної мови, а й для самореалізації та творчої активності студентів, що є головним завданням викладача на сьогодні.

З точки зору комунікації, всі стратегії розвитку критичного мислення пов'язані з активним обговоренням інформації, стимулюють студентів мислити творчо і шукати відповіді на власні запитання, створюють ґрунт для розмірковування над власними цінностями. У ході виконання завдань, що передбачають прийняття певної позиції, обов'язково створюється атмосфера взаємоповаги до мовленнєвих партнерів, розуміння і продуктивної взаємодії.

Методична структура «актуалізація – усвідомлення – рефлексія» дозволяє індивідуалізувати роботу на уроці й у позаурочний час, підвищує активність студентів, організує їх самостійну роботу, інтенсифікує навчання іноземних мов.

Що ж становить собою організований у такий спосіб «мозковий штурм» з погляду дидактики? Зрозуміло, що в ньому реалізується проблемний метод навчання, оскільки має місце певне уявлення про існуюче, певне уявлення про належне і протиріччя між ними, яке становить проблему, що потребує вирішення. Для розв'язання цієї проблеми студенти при генеруванні пропозицій і в ході всіх обговорень використовують знання, здобуті раніше при читанні текстів, ознайомленні з іншими додатковими джерелами інформації. За визначенням, заняття, на якому привселюдно обговорюються результати самостійної роботи з додатковими джерелами інформації, є семінаром. Таким чином, модель навчання «мозковий штурм» має дидактичною основою проблемний семінар [2, с. 154].

При плануванні такого проблемного семінару слід враховувати витрати часу на три або чотири пересаджування й численні виходи до дошки спікерів команд. Зменшити цей час можна, дозволивши спікерам виступати з місця. При проведенні подібних занять В. Кларин пропонує вивішувати на дошці або на стіні, як це робиться за кордоном, правила ведення діалогу-диспуту:

1. Я критикую ідеї, а не людей.

2. Моя мета полягає не в тому, щоб «перемогти», а в тому, щоб прийти до найкращого рішення.

3. Я спонукаю кожного з учасників до того, щоб брати участь в обговоренні й засвоювати всю необхідну інформацію.

4. Я вислуховую міркування кожного, навіть якщо я з ними не згоден.

5. Я переказую (роблю парафраз) те, що для мене не є цілком зрозумілим.

6. Я спочатку з'ясовую всі ідеї й факти обох позицій, а потім намагаюся поєднати їх так, щоб це сполучення давало нове розуміння проблеми.

7. Я прагну осмислити й зрозуміти обидва погляди на проблему.

8. Я змінюю свою точку зору, коли факти дають для цього ясну підставу [3, с.158].

Слід відзначити, що описана технологія проблемного семінару може застосовуватися не лише як модель практичного заняття. Це цілком може бути будь-який захід, пов'язаний з розв'язанням серйозних проблем. Наприклад, робота над проектом з певної досліджуваної теми, коли чіткість відстеження часу необов'язкова. Дійсно, при навчанні вирішуються зазвичай навчальні проблеми, а тому для викладача важливішою є суб'єктивна ефективність діяльності, тобто її корисність для розвитку студентів, аніж об'єктивна ефективність рішення проблеми. У позанавчальних ситуаціях потрібне найоптимальніше або близьке до нього розв'язання поставленої проблеми, внаслідок чого час – це менше з того, чим можна пожертвувати заради ефективності.

Висновки. Таким чином, у процесі навчання іноземних мов стратегії критичного мислення дають змогу активізувати наявні знання з теми, ефективно генерувати нові ідеї, допомагає студентам, яким важко висловлювати власну думку перед великою аудиторією, індивідуалізує навчання, стимулює іншомовне мовлення студентів, а також сприяють усвідомленню студентами мовних явищ, розвитку їх лінгвістичних здібностей, автоматизації мовних і мовленнєвих дій, створенню ситуацій спілкування, формуванню навичок самооцінки та взаємооцінки.

Список використаних джерел

1. Голобородько О.А. Особистісно-орієнтовані технології навчання іноземних мов // Тези доповідей міжнародного форуму “Мовна освіта: шлях до євроінтеграції”. – К., 2005. – С. 61.
2. Гузев В.В. О скрытом контексте в технологии развития критического мышления // Педагогические технологии. – 2006. – №2. – С. 152-154.
3. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных поисках. – М.: Арена, 1994. – 246 с.
4. Кушнір В. Особливості критичного мислення педагога // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 58-60.
5. Петрушин В.И. Психология менеджмента. – М.: Ин-т практической психологии, 1996. – 365 с.
6. Рогова С.В. Методика навчання англійської мови у початковій школі: Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2005. – С. 56.

References

1. Gholobordjko O.A. Osobystisno-orijentovani tehnologhiji navchannja inozemnykh mov // Tezy dopovidej mizhnarodnogho forumu “Movna osvita: shljakh do jevrintegracij”. – K., 2005. – S. 61.
2. Ghuzeev V.V. O skrytom kontekste v tekhnologhyu razvytyja krytycheskogho myshlenija // Pedagoghycheskye tekhnologhyu. – 2006. – #2. – S. 152-154.
3. Klaryn M.V. Ynnovacyonnye modely obuchenyja v zarubezhnykh poyskakh. – M.: Arena, 1994. – 246 s.
4. Kushnir V. Osoblyvosti krytychnogho myslennja pedaghogha // Ridna shkola. – 2001. – # 4. – S. 58-60.
5. Petrushyn V.Y. Psykhologhyja menedzhmenta. – M.: Yn-t praktycheskoj psykhologhyi, 1996. – 365 s.
6. Roghova S.V. Metodyka navchannja anghlijskoi movy u pochatkovij shkoli: Navchalnyj posibnyk. – K.: Lenvit, 2005. – S. 56.